

Eräistä tšeremissin adverbityypistä

Virittäjässä 1957 s. 312 alam. tämän kirjoittaja huomautti BEKEN tšeremissin kieliopissa (Cs. Ny. 248, 261—262) mainituista adverbeista *melən* 'päin, kohti, vastaan' < *mel* 'paidan rintamus, etuhalkio' (< 'rinta') ja *tupən* 'selin, nurin, väärin' < *tup* 'selkä', jotka loppu-*n*:nsä vuoksi muistuttavat latiiiviseksi selitettyä permiläistä adverbityyppejä *kimiñ*, *kimiñ* 'suulleen, suullaan, kumoon, kumossa'. Myöhemmin olen havainnut samaan ryhmään kuuluvia adverbeja olevan tšeremississä enempi-kin: *kutən* 'pitkittäin' (Marijsko-russkij slovač 1956 s. 251, ERDŐDI NYK LX 35—36), *toreš-k.* 'pitkin ja poikin' (Mar.-russk. slov. 583) < *kut* 'pituus'; *küdəñ*, *küdüñ* 'vieressä, rinnalla, viereen, kanssa' (SZILASI Cs. szótár 94, VASILJEV Marij muter 88, PAASONEN—SIRO Ost-tscher. Wb. 55), vrt. *küdəl-*, *küdül-*: *küdəlnö*, *küdülnö* 'vieressä, rinnalla', *küdəlkö* 'viereen, rinnalle', jne.; *lukən*, *lukuñ* 'kaksinkerroin' (Paasonen—Siro, mts. 66) < *luk* 'nurkka'; *türən*, *türün* 'kallellaan, kallelleen' (Paasonen—Siro, mts. 151) < *tür* 'reuna, ääri, terä'. Paikoin itätšeremississä, ainakin Uržumin alueella (vrt. Erdődi, mts. 36), esiintyy muutosta *n* > *ɟ*: *kutuɟ*; *tupəɟ*, *tupuɟ*. Melkein kaikkien näiden sanojen rinnalla tai sijasta on eri lähteissä mainittu synonyymeja, joiden päätteinä on genetiivi-instruktiivin *n*: *melən*, *tupən*, *küdəñ*, *lukən*, *türən*. *n*-adverbi, jota koskevia tietoja lähdeoteoksemme tarjoavat eniten itätšeremissin itäisimmistä, so. entisten Ufan ja Permin läänien murteista, on kantatšeremissin perua, koska ainakin *tupən* ja *kutən* tavataan sekä länsi- että itämurteissa. Yksi genetiivi-instruktiivin keskeisiä lauseopillisiä funktioita on modaalinen (vrt. Beke, mts. 222—223, 263, jossa esitetyt muodot tosin väärin selitetään lokatiiveiksi), ja tähän merkitysryhmään kuuluvat myös *melən*, *tupən*-tyyppiset adverbit ja niiden *n*-päätteiset synonyymit. Näitä adverbeja olisi aiheetonta nimittää latiiiveiksi, koska ne esiintyvät yhtä hyvin olosijan funktiossa. Useimpia niistä näkyy käytettävän myös adjektiiveina: *melən* 'oikea (kankaan puoli)', *tupən* 'nurja (kankaan puoli)'; itsepäinen, tottelematon', *kutən* 'pitkittäinen', *lukən* 'mutkikas, mutkainen'. Tällainen käytäntö on ominaista monen sm.-ugr. kielen adverbeille.

Vastikään ilmestyneessä kirjassaan Fonetika dialektov marijskogo jazyka v istoričeskom osveštšeni s. 201—203 on GRUZOV käsitellyt tšeremissin *n*:ää ja kysymystä sm.-ugr. *n*:n kehityksestä tässä kielessä tarjoamatta kuitenkaan täydennyksiä toistaiseksi vielä puutteellisiin tietoihimme. Hänen lopputuloksensa, että sm.-ugr. *n* on tšeremississä ei ainoastaan säilynyt ennallaan, vaan myös sekundäärisesti laajentanut maaperänsä, on osittain erheellinenkin, koska sananalkuinen *n* on esitšeremissiläisiksi todettavissa sanoissa normaalisti muuttunut *n*:ksi. Sen ainoa varma säilymätapaus on Permin murteen *nälme* (Genetz) 'kieli' < **nälmä* (muissa murteissa

$n > j$: *jəlmə, jəlmə*). Sanan alussakin *n* on tosin melko tavallinen, mutta sanat, joissa se esiintyy, vaikuttavat miltei kauttaaltaan deskriptiivis-onomatopoeettisilta. Jos siis niiden *n* on peräisin esitšeremissistä, mitä on vaikea todeta, niin näiden sanojen poikkeuksellinen luonne on ollut liudennuksen säilymisen ehtona. Toinen vaihtoehto on se, että sananalkuinen *n* on pääasiallisesti syntynyt vasta tšeremississä rinnakkaisilmiönä karjala-aunuksen, lyydin, vepsän ja mordvan takavokaalia edeltäville *n*-äänteille, jotka ovat puhtaasti ekspressiivisiä uudiskehittyviä. Sanan sisällä tšer. *n* on osittain vanha (esim. *šörthö* 'kulta' ~ syrj. *zarńi*), osittain sekundäärinen. Umpinaisen palataalivokaalin (*i:n, ɨ:n*) naapuruus on ollut muutoksen aiheuttajana kaikissa liudentumistapauksissa, joiden syy on voitu fonettisesti selittää. Sananloppuisen *n*:n tutkimus on tähän mennessä sivuutettu vähällä. Monet tutkijat ovat otaksuneet alkuperäisen *n*:n liudennuksen kadonneen eräiden adverbien päätteestä (esim. *lišan* 'lähelle'), joka vallitsevan käsityksen mukaan on myös jälkiosana datiiivin (esim. *pilan* 'koiralle') päätteessä. GALKIN katsoo datiiivin päätteen alkuperäisen *n*:n säilyneen sanansisäisenä itätšeremissin itämurteiden persoonapronominien muodoissa *təlanət* 'sinulle' ja *məlanəm* 'minulle' (Istoritšeskaja grammatika marijskogo jazyka, Morfologija I 43). Tästä tyypistä on tietoja Uržumin, Malmyžin, Birskin ja Permin murrealueilta. Sen *n*:ään voidaan verrata eräiden muiden samoissa murteissa esiintyvien yksikön 1. ja 2. persoonan possessiivisuffikseilla varustettujen pronominien ja adverbien latiiivista *n*:ää. Ns. 3. latiiivin muotoja (vrt. WICHMANN Tšcher. Texte 117) ovat B *ümbälänə-m* 'ylläni' (Beke, Mari szövegek IV 280), *ümbälänə-t* 'ylläsi' (mts. 341), *kədalänə-m* 'ympärilleni' (mts. 302), *kədalänə-t* 'ympärillesi' (mts. 302). Joko tätä samaa latiiivia tai sitten datiiivia, josta *l*-aines on pikapuheisuuden johdosta heittynyt, edustavat U *iškañə-m* (mt. III 488), M *iškañəm* (mt. IV 114), B *škañəm* (Paasonen—Siro, Tšcher. Texte 161) 'itselleni', U *iškañə-t* (Beke, Mari szövegek III 400), *škañə-tš* (ibid.), B *škañə-t* (mt. IV 158) 'itsellesi'. Tavallisesti latiiiviseksi käsitetty (vrt. SZINNYEI FUS² 62) adverbi *pelen* 'luona, vieressä, luokse, viereen' esiintyy Permin alueella *n*:llisenä yksikön 1. persoonan possessiivisuffiksin yhteydessä: *peleñəm* 'minulla, luonani' (Beke, Cs. Ny. 105). Aikakauskirjassa Sovetskoje finno-ugrovedenje 1965 s. 193—197 Galkin käsittelee kollektiivisten lukusanojen muotoja, joissa esiintyy sanansisäinen *n*, esim. *koyəñnam* 'meidät molemmat', *koyəñdam* 'teidät molemmat', vrt. myös (Beke, mts. 280) *kuməñəštəm* 'heidät kolme', *kudəñnan* 'meidän kuuden', jne. Hänen mukaansa *koyəñ-* on samaa alkuperää kuin adverbi *koktən* 'kahden, kahdestaan', ja tässäkin olisi esimerkki *n*:n säilymisestä sanan sisällä ja sen muutoksesta *n*:ksi sanan lopussa.

Galkinin käsitys sanansisäisen ja -loppuisen aseman vaikutuksesta *n*:n kehitykseen on kiinnostava, mutta herättää luonnollisesti kysymyksen: kuinka *n* on voinut säilyä liudentuneena adverbityypissä *tupəñ*, vaikka se on sananloppuinen? Olisiko ajateltava niin, että se on sekundäärinen ja syntynyt vasta sen jälkeen, kun datiiivin ja *koktən*-tyyppisten adverbien päätteiden *n* oli jo muuttunut *n*:ksi? Siitä, että tšeremissin sananloppuisen *n*:n liudennus todella voi olla myöhäinen, on esimerkkinä sana *pütəñ*, *pütüñ* 'kokonainen; kokonaan' < tat. *bətən* (RÄSÄNEN Tat. Lehnw. 56

—57). Kuitenkin tässä sanassa on laajalti *n*: KB (Ramst.) *pə.lən*, U (Wichm.) *pū.tən*, C (Krasnojarsk, oma muistiinp.) *pūtən*, B (Tšaškino, oma muistiinp.) *pūtin*, joten on ilmeistä, ettei *n*-loppuinen variantti osoitakaan varsinaista äännevuorosta, vaan analogista mukautumisesta modaalisiin *n*-adverbeihin. Virittäjässä 1957 mainitsin *tupən*-adverbin ja tšuvassin instrumentaalisen adverbien *türdən* 'selin; nurin' < *türt* 'selkä' rakenteellisesta yhtäläisyydestä ja kysyin, voisiko se selittyä tšuvassilaisesta lainavaikutuksesta, jonka yhteydessä tšeremissiläisellä taholla olisi jostain syystä tapahtunut *n* > *n̄*-muutos. Kertyneen laajemman esimerkkiaineisten valossa viittaus turkkilaiseen naapurikieleen on varmaankin täysin aiheeton. Tästä huolimatta on tutkittava kysymystä *n̄*-modaalien päätteiden liudennuksen mahdollisesta sekundäärisyydestä.

Tällöin huomio erityisesti kiintyy Paasosen Ufan alueelta saamaan, *mel*-sanasta johdettavaan muotoon *melən* (Beke, mts. 248, 262) l. *melən* (Paasonen—Siro, Ost-tscher. Wb. 71), jossa on sanansisäinen *l*. Sen ohella esiintyy *melən* (Paasonen—Siro, mp.). Samanlainen *l* ~ *l*-vaihtelu ilmenee Permin murteen genetiivimuotoisissa adverbeissa *melən* ~ *melən* (Beke, mp.). Vain viimeksi mainitun muodon, joka on normaali genetiivi, esittävät mm. Vasiljevin Marij muter ja Marijsko-russkij slovar' 1956. Herää kysymys, rinnastuuko *melən*-muodon *l* konsonanttivartaloisten eli alkuperäisten *e*-vartaloisten verbien imperfektissä tavattavaan vartalo-*l*:n ja *-n*:n liudennukseen, esim. *neləm*, *nelətš* 'nielin, nielit' < *nel-*, *mañəm*, *mañətš* 'sanoin, sanoit' < *man-*. Esim. *nelətš* palautuu asuun **nelit*; siis 2. tavussa ollut **i* on palataalistanut sekä edeltävän likvidan että jäljessä seuraavan **t*:n (> **t* > *tš*). Kun modaaliset *n̄*-adverbit ovat nekin konsonanttivartaloisten sanojen muotoja (defektiin paradigmaan kuuluvasta *küdən*-sanasta tätä ei tosin voi varmasti tietää), lienee mahdollista ajatella kehitystä **melin* > **melin* > *melən*, **tupin* > **tupin* > *tupən*. Olisi täysin ymmärrettävää, että 2. tavun **i* olisi liudentanut ei ainoastaan edeltävän, vaan myös jäljessä seuraavan *n*:n. Mainittu **i* olisi syntynyt, kuten imperfektissäkin (vrt. SUST 125 s. 108), vartalon loppu-**e*:n edustajan ja **j*-alkuisen suffiksin sulaumasta. Jos *n̄*-modaalien päätteinä olisi ollut suffiksikompleksi **j* + *e* + *n*, niin siinä esiintyisi vain yleisesti tunnettuja aineksia: latiiivin tai ehkä monikonkin **j* sekä latiiivin tai genetiivi-instruktiivin **n*. Sikäli kuin *n̄*-adverbien päätte on selitettävä näin, Genetzin Permin murteesta merkitsemä *melən* vaikuttaa lähinnä kontaminaatiomuodolta: *melən* + gen.-instr. *melən*. On kuitenkin tähdennettävä, että etuvokaalien aiheuttamaa sporadista *l*:n liudennusta esiintyy Beken mukaan (mts. 104—105) melkoisessa määrin erityisesti Permin ja Malmyžin murteissa, joskus muuallakin. Myös Gruzov (mts. 206) mainitsee lukuisia esimerkkejä *l*:n fakultatiivisesta liudennuksesta, jonka aiheuttajana on ollut palataalinen vokaaliympäristö yleensä eikä suinkaan 2. tavun **i*. Tämän tendenssin hän ilmoittaa kehittyneen johdonmukaisimmaksi Kilmežin murretyypissä. (Kilmež on joki verraten lähellä Malmyžia.) Olisi saatava tarkka selko *melən*-tyypin levinneisyydestä. Jos se rajoittuu alueelle, jolla esiintyy *l*:n sporadista liudennusta, niin silloin emme voine myöntää *l*:lle mitään todistusvoimaa ja myös loppu-*n̄*:n liudennus saattaa olla täysin riippumaton 2. tavun vokaalin

alkuperäisestä kvaliteetista. Mutta vaikka *mel'ën* osoittautuisikin niin laaja-alaiseksi, että sen palauttaminen asuun **mel'in* olisi perusteltua, niin tämä ei kumoa mahdollisuutta, että *n* on esitšeremissiläinen ja edustaa alkuperäistä pääteasua **jen*.

Tavallinen lience käsitys, että tšeremissin sukulaisuudennimien yhteydessä tavattava yksikön 2. persoonan possessiivisuffiksin variantti *lʃ* (esim. *nudətʃ* 'natosi') olisi kehittynyt aikaisemmasta **i*:stä. Jos tämä pitää paikkansa, mikä ei tosin ole varmaa, koska ko. *lʃ* saattaa olla verbien imperfektitaivutuksen analogiaa (vrt. SUST 125, alam. s. 109—110), niin myös adverbityypin *tup'ën* päätteen osalta on ehkä otettava lukuun mahdollisuus, että se edustaakin alkuperäistä **ni*-yhtymää. Kuitenkin on vaikea lähteä esitšeremissiläisestä jälkitavun *i*:stä tavallisessa taivutuspäätteessä, joka ei possessiivisuffiksin tavoin ole lohjennut itsenäisen sanan alkuosasta (vrt. vktšer yks. 2. p. poss.-suff. ? **i* > **inä*). Jos taas **ni*-suffiksin vokaali olisi syntynyt sulauman tai supistuman tuloksena vasta kantatšeremississä, niin sen olisi pitänyt säilyä kadolta: odottaissimme tyyppiä **tup'ëňä* eikä *tup'ën*, vrt. yks. 3. p. impf. *loɣal'ə* 'kosketti', jonka *lə* < **li* < **li* < *lej*.

Vielä on selvittämättä eräs kysymys, nim. se, onko esitšeremissiläinen sananloppuinen *n* todellakin muuttunut *n*:ksi, milloin 2. tavuun kehittynyt **i* ei ole ollut sitä säilyttämässä. Näin tulemme niihin tapauksiin, joissa Galkinin mukaan alkuperäistä *n*:ää edustaa sanan sisällä *n* mutta sanan lopussa *n*.

Väitettä, että adverbi *kokt'ən* ja mm. *koy'ënnam*-muodossa esiintyvä *koy'ën-* olisivat toistensa variantteja, voimme hyvällä syyllä vastustaa. Muoto *kokt'ən* on genetiivi-instruktiivi, jota vastaavat mord. *kavtoň* ja sm. *kahden*. Mordvan genetiivin päätteen liudennus on selitettävissä sekundääriseksi, eikä ole siis mitään aihetta poiketa valitsevasta käsityksestä, että genetiivin alkuperäinen pääteasu on ollut *n*; ts. *kokt'ən* < esitšer. **kaktan* (sana on ilmeisesti alkujaan *a*-vartaloinen, vrt. lp. *guok'te*). Muodot *koy'ën-*, *kum'ën-* jne. ovat jotain muuta alkuperää, kenties *tup'ën*-tyyppiisiin adverbihin täysin rinnastuvia. Joka tapauksessa ne sisältävät kantatšeremissiläisen *n*:n, joka näyttää sanansisäisenä kaikkialla poikkeuksetta säilyneen. Samaa ei voida sanoa datiivin päätteen oletetusta alkuperäisestä *n*:stä. On tietenkin helppo olettaa, että länsitšeremissille ja itätšeremissin läntisille murteille ominainen, liudentumattoman *n*:n sisältävä tyyppi *məlanem* 'minulle', *təlanet* 'sinulle' on absoluuttisen taivutuksen analogiaa. Mutta tätä tyyppiä tavataan silläkin alueella, johon tyyppi *məlanem*, *təlanet* rajoittuu, esim. U *mlane'm* (Beke, Mari szövegek III 181), B *malanem* (Paasonen—Siro, Tšcher. Texte 26, 30) 'minulle', U *təlane't* (Beke, mts. 154), B *talanel* (Paasonen—Siro, mts. 21), *telənet* (mts. 26) 'sinulle'. Vrt. myös U *ümbalne'm* 'päälläni' (Beke, mts. 26), B *ümbəlanet* 'päällesi' (Paasonen—Siro, mts. 180), U *šklane't* (Beke, mts. 38), B *škane't* (mt. IV 280) 'itsellesi', U *pəlene't* 'mukaasi' (mt. III 53). Lisäksi *məlanem*, *təlanet* -variantinkin alueella esiintyy datiivin päätteessä sanan sisällä muutoin yleensä *n*. Esim. Tšaškinon murteessa on kyllä *məlanem* ~ *məlanem* 'minulle' ja *təlanet* ~ *təlanet* 'sinulle', mutta monikon 1. ja 2. persoonan possessiivisuffiksien edellä pääte on — toisin kuin *koy'ënnam*, *koy'ëndam* -tyypissä — *n*-loppuinen, esim. *üdürlənnə* 'tyttärellemme', *üdürləndə* 'tyttärellenne'. Samoin Ge-

netzin tutkimassa Permin murteessa on toisaalta *təlaŋet* 'sinulle', toisaalta *tʰlanda* 'teille', *kuməŋlanəšt* (dat. + mon. 3. pers. poss.-suff.) 'heille kolmelle'. Jos esim. Joškar-Olan (Tsarevokokšajskin) murteistoon kuuluvassa Krasnojarin murteessa tutuksi ilmoitetulla tyyppillä *ŋdŋrlanem* 'tyttärelleni', *ŋdŋrlanet* 'tyttärelläsi' olisi vastine *məlaŋem*, *təlaŋet* -tyypin alueella, olisi tärkeä merkitys kysymyksellä, sanotaanko **üdürlanem* vaiko **üdürlanem*. Mutta Tšaškinon murteessa, kuten tšeremississä yleensäkin, on substantiivien possessiivisessa taivutuksessa päätteiden järjestyksellinen, että yksikön 1. ja 2. persoonan possessiivisuffiksit sijaitsevat datiiivin päätteiden edellä: *üdüremlan*, *üdüretlan*. Vaikka en tunnekaan koko murrealueen edustusta, rohkenisin jo sillä perusteella, että kyseisellä alueella ei datiiivin päätteessä ole sanan sisällä suinkaan johdonmukaisesti *n*:ää, otaksua *məlaŋem*, *təlaŋet* -tyyppiä erikoistapaukseksi, jonka *n* on myöhäistä kehittymää. Permin murteessa kuuluu Genetzin mukaan yksikön 1. persoonan pronominin datiiivi *məlaŋem*, mutta ablatiivissa esiintyy vartalo *mən*:- *mənleŋem* 'minulta' (vrt. Beke, Cs. Ny. 263). Tuntuu todennäköiseltä, että *məlaŋem*-muotoa on edeltänyt **mənlanem* (vrt. KB [Ramst.] *mŋŋlänem*, Č [Beke] *mənlanem*) ja että tällaisessa jokapäiväisen puheen yleisimpiin kuuluvassa muodossa on sittemmin tapahtunut sporadinen assimilatio, jolloin on tultu asuun **mənlanem*. Kehityksen kolmannessa vaiheessa olisi edellinen *n* haplogogisesti kadonnut. Aivan samanlaista selitystä voidaan soveltaa *təlaŋet*-muotoon (vrt. esim. KB [Beke] *təŋəlänet*). S. 65 mainitut muodot *ümbälänem*, *kədalänem*, *iškaŋem*, *peleŋem* ym. selittyvät persoonapronominien taivutuksen analogiaksi, minkä lisäksi niihin ovat voineet vaikuttaa sellaiset muodot, joissa *n* kiistatta on alkuperäinen, kuten U *küdəŋem* 'kanssani' (Beke, Tšcher. Märchen, Sagen und Erzählungen 48), B *küdəŋem* 'vieressäni' (Paasonen—Siro, Ost-tšcher. Wb. 55; 3. tavun *ə* pro *e* oudostuttava) < *küdəŋ*, *küdüŋ*. Sikäli kuin ilmenee, että esitetyt ajatukset ovat sopusoinnussa murreaineiston kanssa, voitaneen sanoa, että tšeremissistä ei löydy todisteita datiiivin päätteiden alkuperäisen *n*-loppuisuuden puolesta. Mikään ei toisaalta estäne pitämästä tarkastelumme kohteena olevien *n*-modaalien päätteiden liudennusta esitšeremissistä juontavana.

Asettuessamme tälle kannalle emme voi sivuuttaa mahdollisuutta, että tšeremissin *n*-modaalit ja alussa mainitut permiläisten kielten *n*-päätteiset adverbit kuuluisivat geneettisesti yhteen. Tšeremissiläisten ja permiläisten muotojen välillä vallitsee ilmeinen sekä rakenteen että merkityksen yhtäläisyys. Syrjäänissä ei tähän ryhmään kuuluvia adverbeja lienekään enempää kuin *kimiŋ* (ainakaan muita ei tiettävästi ole mainittu), mutta votjakissa niitä on jonkin verran runsaammin, vrt. JEMELJANOV Grammatika votjatskogo jazyka 122, UOTILA PK 233, WICHMANN—FUCHS Wotj. Chr.² 140. Votjakin adverbeissa *n* on laajalti muuttunut *n*:ksi. Tämä edustus vallitsee myös kirjakielessä. Kyseisten adverbien jo perinteeksi tullut selittäminen latiiveiksi pohjautunee AMINOFFIN Votjakin äänne- ja muoto-opin luonnokseen, jossa niiden päätteiden sanotaan merkitsevän »liikettä johonkuhun suuntaan» (SUSA XIV,₂ s. 26). Mainitsemansa esimerkit Aminoff myös kääntää suomeksi vain tulosijoilla. Niinpä *kömiŋ* merkitsee hänen mukaansa 'otsalleen', vaikka sitä

yhtä hyvin käytetään merkityksessä 'kasvoillaan, suullaan', vrt. *kimin killini* 'maata suullaan' (Russko-udmurtskij slovar' 1956 s. 550). Adverbi *jöriin* (< *jir* 'pää') on käännetty sanoilla 'päin, päälleen', mutta muiden lähteiden mukaan sillä on modaalinen merkitys: *jirin-tšukin* 'kuperkeikkaa' (Russko-udmurtskij slovar' 396), *jirin-ullañ* 'pää edellä, pää alaspäin' (Udmurtsko-russkij slovar' 1948 s. 117). Vain nämä kaksi sanaa Aminoff tuntee, mutta esimerkit eivät rajoitu tähän. Adverbi *miškin* (MUNKÁCSI Votj. szótár 715: *miškin*) < *miš* 'selkä' tarkoittaa 'selin'. Varmaan myös *ažin* < *až* 'etupuoli' ja *berin* < *ber* 'taka-, peräosa; takainen', joista ks. Wichmann—Fuchs, mp., merkitsevät varsinaisesti 'etupuoli (vast. peräpuoli) johonkin päin', 'päin johonkin', 'perin johonkin'. Mainittujen kolmen adverbien käyttötavat vaikuttavat hyvin samanlaisilta kuin tšeremissin *tupən* 'selin' ja *melən* 'päin' adverbien. Adverbeja *tšukin*, *tšukin* 'kallellaan, kallelleen', *jir tšukin* 'päistikkaa' (vrt. *tšukint-*, *tšukint-* 'panna kyljelleen') ja *bekin* : *tšukin-b.* 'kallellaan (?)', kumarassa (?)' (vrt. *bekirani* 'käydä kyljelleen, taipua') muistuttavat tšer. *türən* ja *lukən*. Vielä on huomattava *džiniñ* < *džini* 'puoli, Hälfte', joka esiintyy konneksiossa *aršinen džiniñ* 'puolitoista aršinaa'; muoto *aršinen*, johon *džiniñ* tässä rinnastuu, on instrumentaali. Yleisvaikutelmaksi jää, että votjakin adverbityypin edustajat eivät ole latiiveja, vaan modaalieja, kuten tšeremissin *ñ*-adverbitkin. Teoksessa Grammatika sovremennogo udmurtskogo jazyka, Fonetika i morfologija s. 308 niitä sanotaankin instrumentaaleiksi eikä latiiveiksi. On tietenkin aivan mahdollista, että alkuperäisestä latiiivista voi kehittyä modaalieja, jota käytetään myös olosijan verosta. Tätä osoittavat mm. suomen *auki* (*ovi on a.*), *poikki* (*käsi on p.*), *rikki* (*lamppu on r.*) yms., sikäli kuin ne ovat alkuperäisiä **j*-latiiveja, kuten on otaksuttu (TOIVONEN FUF XXVIII 14—15). Mutta myös esim. instruktiivista voi syntyä tarkoin samanlaisia ilmauksia, vrt. sm. *nurin* (*meni n. ~ makaa maassa n.*), *selin* (*kääntyi s. ~ seisoi s.*).

Jos tarkastelemamme permil. *ñ* olisi alun perin latiiivista erillinen, modaalie-instrumentaalinen adverbipääte, kävisi ymmärrettäväksi, että se on voinut liittyä jälkikomponenttina sekä tulosijan (*lan*-approksimatiivin) että erosijan (syryäänin *šan*-egressiivin) päätteeseen. Approksimatiivin ja egressiivin *ñ*-suffiksit yhdisti toisiinsa jo CASTRÉN (Elementa grammatices syrjaenae 22), mutta myöhemmin ne lienee tavallisesti selitetty eri aineksiksi juuri siitä syystä, ettei ole pidetty mahdollisena latiivisuffiksin esiintymistä erosijan päätteiden lopussa. GULJAJEV, joka on asettanut Castrénin kannalle mutta samalla tavalliseen tapaan pitää *ñ*:ää latiivisuffiksina, on huomauttanut eräissä syryäänin murteissa esiintyvistä yhdysperäisestä erosijan päätteestä *išedž*, *išedž*, jossa elatiivin päätteeseen *iš*, *iš* on yhtynyt terminatiivin eli siis tulosijan pääte *edž*, *edž*. Tässä hän näkee vahvistuksen käsitykselle, että myös egressiivin päätteiden loppu-*ñ* voi olla latiivinen (Akademija Nauk SSSR, Komi Filial: Istoriko-filologičeskij sbornik 5 s. 146). Kuitenkin *išedž*, *išedž* -päätteistä sijaa on pidettävä erikoistapauksena, koska sitä käytetään nimenomaan silloin, kun puhuja tahtoo tähdentää liikkeen lähtökohdan kaukaisuutta (ŽILINA—SAHAROVA—SORVATŠEVA Sravnitelnyj slovar' komi-zyrjanskikh dialektov 467). Se siis merkitsee '(jostakin) asti', ja tätä funktiota ilmaisemaan valittu latiivinen pääte

edž '(johonkin) asti' on tullut täysin neutraaliksi sen suhteen, onko kyseessä liike johonkin vai jostakin, aivan kuten suomen adverbit *asti* ja *saakka* (*juoksi taloon asti ~ j. talosta a.*). Permiläisen *ń*-päätteen ja sen mahdollisen tscheremissiläisen vastineen erottaminen lativista poistaisi hankalimman esteen sen käsityksen tieltä, että mahdollisesti jo uralilaiselta ajalta periytyvän, esim. suomessa *n*-päätteisenä esiintyvän lativiin (*Jumalan kiitos*, Agr. *taghan* 'taakse', jne.) alkuperäinen päätteasu on ollut *n* eikä *ń*. Tätä kysymystä on tarkoitukseni käsitellä laivemmin toisessa yhteydessä.

Über einen tscheremissischen Adverbtyp

VON ERKKI ITKONEN

Tscher. *melai* 'gegen, nach etw. hin', *tupai* 'mit dem Rücken gegen, verkehrt, unrichtig' und einige andere zur selben Gruppe gehörende Adverbien sind ihrer Bedeutung nach modal. Der Verf. kommt zu dem Ergebnis, dass ihre Endung, das palatalisierte *ń*, auf das Vortscheremissische zurückgehen kann. Man hat keine überzeugenden Stützen für die Auffassung beibringen können, dass das ursprüngliche auslautende *ń* im Tscheremissischen zu *n* geworden sei. Somit ist es wahrscheinlich, dass das lativische *n*, das z.B. im Adverb *lišan* 'nah, in die Nähe, zu' und in der Dativendung *lan* vorkommt, ein ursprüngliches *n* und kein *ń* vertritt, wie man meistens angenommen hat. Entsprech-

ungen der in Frage stehenden tscher. Adverbien sind möglicherweise die auf *ń* auslautenden Adverbien der permischen Sprachen, wie etwa *kimin* 'mit dem Gesicht zur Erde, umgestürzt', die man für Lativ erklärt hat, die aber in Wirklichkeit ihrer Bedeutung nach modal-instrumental sind. Wenn man diese Adverbialendung mit ihrer möglichen tscher. Entsprechung vom Lativ trennen könnte, würde das störendste Hindernis für die Auffassung beseitigt, dass die ursprüngliche Endung des vielleicht schon aus uralischer Zeit stammenden, z.B. im Finnischen auf *n* auslautenden Lativs (*Jumalan kiitos* 'Gott sei Dank', Agr. *taghan* 'hinter', usw.) ein nichtpalatalisiertes *n* gewesen ist.